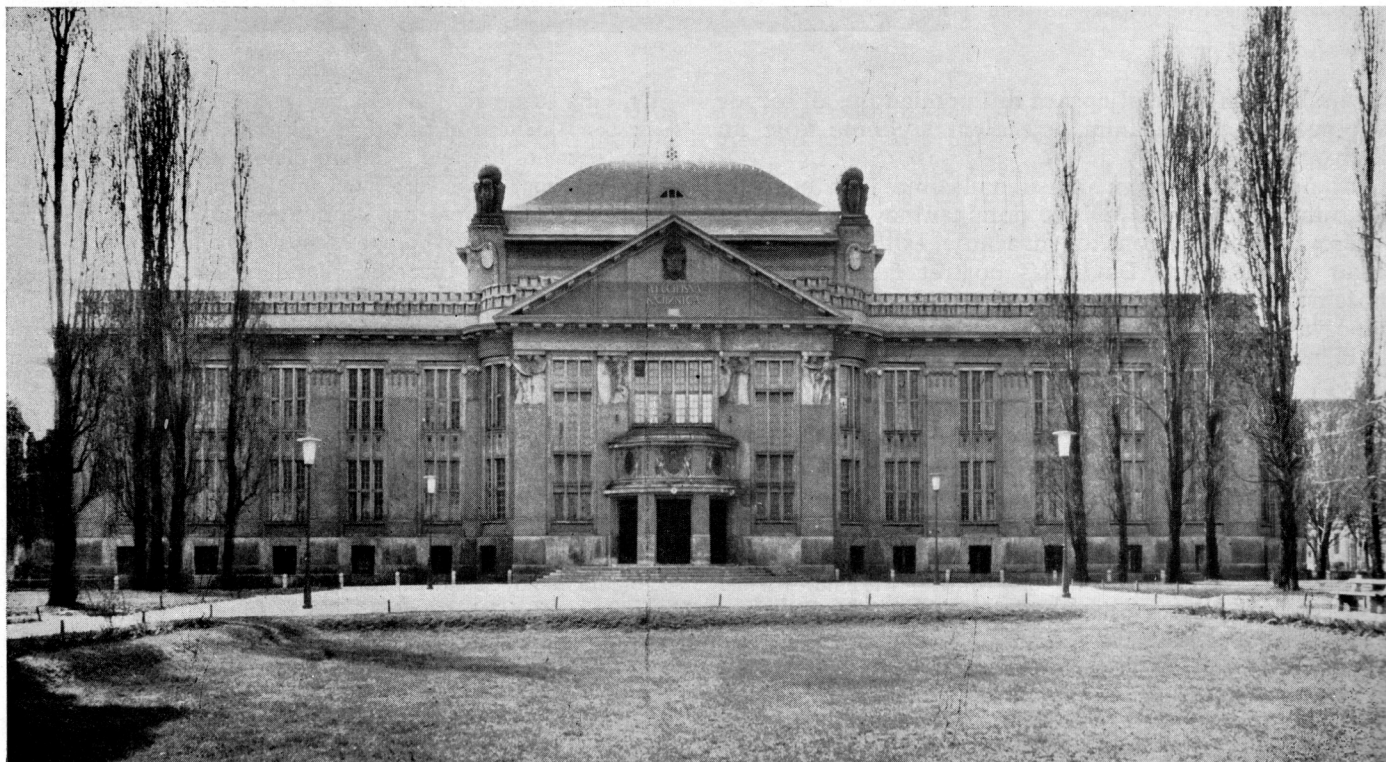

Sveučilišna biblioteka u Zagrebu

Tek se u zadnja dva decenija ozbiljnije pristupilo proučavanju *secesije* tog, dotad u svakom pogledu, zapostavljenog stilskog razdoblja. Nekoliko studija i pregleda pokazali su njeno revolucionarno značenje u razvoju moderne arhitekture. Imena kao što su Wagner, Van der Velde, Behrens, Perret, Olbrich itd. okosnice su tog novog gibanja na prijelomu stoljeća, kada su društveno-političke specifičnosti tadanje Evrope omogućile originalna obilježja arhitekture pojedinih zemalja. Zajednička intencija očituje se u težnji za raskidanjem sa zastarijelim oblicima i načelima. I do momenta kad secesija prelazi u pomodno nabranje dekorativnih oblika — ona je napredna i originalna.

Kod nas su se takve težnje doduše ne sasvim izdiferencirane, našle na stranicama Pilarove studije o secesiji. Međutim neku originalnost i doprinos novom rješavanju s nacionalnim obilježjem teško je ustvrditi, već i s obzirom na još nedovoljno istraženu i obrađenu građu. Naši arhitekti stvaraju uglavnom pod utjecajem vanjskih škola, a mnogi se vani i školuju. Najznačajnija je svakako veza Zagreba s Bečom, osobito direktna povezanost Kovačića s Wagnerom i nekih naših manje prominentnih arhitekata s isto tako manje poznatim bečkim i njemačkim ateljeima.

Arhitekt Rudolf Lybinski završava srednju školu u Zagrebu, a u Karlsruhe polazi u visoku tehničku školu. Kad je zatim prešao na praksu u atelje prof. Durma, sudjelovao je pri projektiranju sveučilišne knjižnice u Heidelbergu, klinike u Freiburgu i mnogih industrijskih i javnih zgrada u Njemačkoj.

Djelo koje ga izdiže nad stvaralaštvom svih naših tadanjih arhitekata bez sumnje je zgrada *Sveučilišne knjižnice*, nekadanje Kraljevske sveučilišne biblioteke.¹

Natječaj je raspisan 12. marta 1909. godine² i Lybinski šalje svoj projekt pod mottom »Proprio Marte«. S Dionisom Sunkom dijeli drugu nagradu, ali je njemu povjereni izvedba. U časopisu »Vijesti društva inženjera i arhitekata« br. 1 godina 1910. u svom opisu Lybinski detaljno obrazlaže odnos pojedinih prostorija, poziva-

¹ Godine 1906. bilo je potaknuto pitanje osnivanja nove biblioteke, a kraljevska vlada 14. XI pozvala je akademski senat da izvjesti, koliko će za nju trebati prostorija. Tada-nji bibliotekar Ivan Kostrenčić, koji se vrlo mnogo zalagao za cijelu ideju, već idući mjesec šalje prijedlog, koji 14. III senat odobrava i osigurava osnovu na Saboru.

No sve do 1909. godine ostalo je samo na tom odobrenju i tek u ožujku 1909. godine za banovanja Rauchova, Kraljevska hrvatska, slavonska, dalmatinska vlada raspisuje natječaj pod brojem 4843 za izradbu osnova za novu Sveučilišnu biblioteku.

Najinteresantniji je svakako u cijelom natječaju program, koji se morao bezuvjetno ispuniti. U njemu su određene i opisane prostorije, koje Sveučilišna biblioteka treba da sadržava, a naznačen je i njihov međusobni položaj i odnos. »Glavna pažnja posvećena je velikoj čitaonici sa 150—160 sjedala, zatim uz nju potrebne sobe za izdavanje knjiga, uredske prostorije, spremišta i ostale nusprostorije.«

»Vijesti društva inženjera i arhitekata« 1910. br. 1.

² »Natjecatelju se prepušta po volji da bira građevni slog, no ipak imade zgrada sa jednostavnim oblicima prikazivati monumentalnu građevinu, kojoj će se moći suglasno poslije dograditi i Sveučilište.«

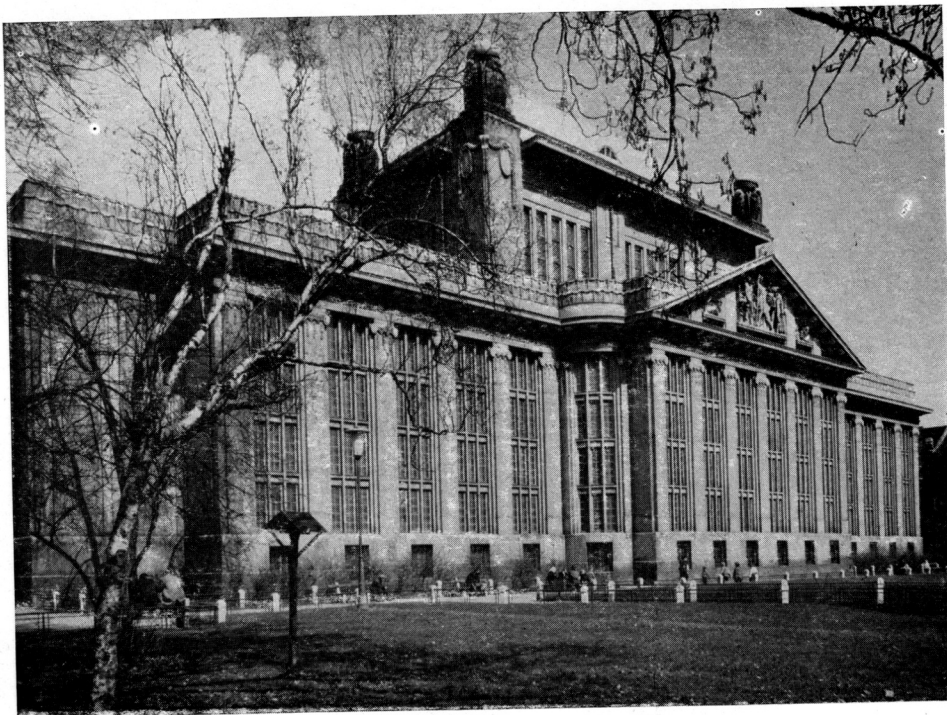
»Vijesti društva inženjera i arhitekata« 1910. br. 1

jući se na svoje dotadanje iskustvo: gradnju knjižnice u Heidelbergu. Ipak projekt nije u cjelosti prihvaćen, pa komisija odlučuje poslati Lybinskog s bibliotekarskim pristavom drom Deželićem i inž. Sitzerom u Budimpeštu, Kološvar, Berlin i Leipzig da razgledaju biblioteke.³ Po povratku gradnja nije iz nepoznatih

³ »U rasporedu tlocrta pokušao je autor da »sveopćeno« ispunjiv uvjete programa, što već proizlazi iz izgrađene površine, ne prevelike. Položaj knjižničke dvorane u samoj osi zgrade, položaj preddvorane i vestibula odgovara u potpunosti, isto tako su sobe za kataloge i manje činovničke sobe u dobroj svezi sa dvoranom i s ulazom.

Činovnička se dvorana uslijed prostornih odnosa dimenzija, uslijed njezine nadzorne tribine nasuprot glavnom ulazu, uslijed njezina spoja s priručnom knjižnicom na galeriji, uslijed izravne nu jedine i lahko zaključive sveze sa skladištem za knjige, mora smatrati veoma uspjelom. Prem dvorana leži na južnoj fronti zgrade, uspjelo je autoru, da južno svjetlo od nje ukloni, uvrstiv uski skladišni trakt, nu uz žrtvu da je skladištu preostalo samo južno svjetlo, čemu se može s gledišta knjižničkog možda prigovoriti. Rasvjeta se dvorane nadsvjetlom, prostrano rasvijetljenim iz nadgradnje, može smatrati uspjelom prem se je bespotebno nadvišenje nadogradnje moglo mimoći. Uredba je skladišta za knjige uspjela posve stručnjački, samo će možda biti poželjno da se više uz dvoranu stisnuto polože. S druge strane valja dopustiti, da je njihova razdioba oko oba unutarnja dvorišta olahkotila nužnu svezu ovih skladišta s upravnim prostorijama, ležećim u prednjoj zgradi. Arhitektura je izvedena u mirnim, ozbiljnim modernim oblicima, te pokazuje ruku prokušana talenta. 900.000 K. račun je prilično optimistički sastavljen, ako bi se htjelo pomisliti na monumentalniju uporabu materijala za pročelne dijelove. To je naša prva armirano betonska konstrukcija.«

»Vijesti društva inženjera i arhitekata« 1910. br. 1 — zapisnik porote-komisije.

razloga započela odmah usprkos upornim intervencijama tadanjeg sveučilišnog bibliotekara Ivana Kostrenčića. U međuvremenu pada vlada bana Raucha, te se u doba preokreta na biblioteku i zaboravlja. Tek 29. VII 1910, ban Tomašić donosi energičnu odluku da se gradnja ima čim prije otpočeti.⁴ Predloženi projekti proučavali su se ponovno i bili su odobreni. Ustanovljena je definitivno i situacija zgrade na Trgu Ivana Mažuranića.

⁴ Fancev: »Kraljevska sveučilišna biblioteka« »Obzor«, br. 251 od 10. IX 1911.

Budući da su majstori bili odabrani, gradnja se započela 21. II 1911. Dnevna štampa pratila je tok gradnje, pa ponekad donosi interesantne podatke o sukobima, te natjecajima u vezi sa ukrašavanjem knjižnice, itd. Navodno su se tokom gradnje vršile izvjesne promjene, a i sam graditelj morao je protiv svoje volje mijenjati pojedine detalje. Preciznih podataka o tome ne nalazimo nigdje, tek Vladimir Lunaček u svom prikazu o izložbi Hrvatskog društva umjetnosti 1913. komentira navodne izmjene.⁵

⁵ »Savremenik« 1913. godine, str. 414.

Postoji i jedan usmeni podatak koji nije dokumentiran, ali je autentičan, a koji nam može posve rasvijetliti pojedine stanke i izmjene tokom gradnje. Za vrijeme gradnje pokazalo se da su proračuni preniski i da je ponestalo novaca, pošlo se direktno u Budimpeštu i u razgovoru, doduše sasvim prijateljskom, napravilo presiju na bana da odobri nove dotacije.

Svako takvo umjetničko djelo predstavlja demonstraciju tadanjeg osjećaja i stava prema umjetnosti, a i odraz je svojih stvaralaca i njihova doba. Mnogobrojne su bile diskusije, međusobna trvenja i borbe unutar samog Društva umjetnosti i nekih »odlučujućih faktora« u odabiranju umjetnika za ukrašavanje knjižnice.⁶ Domaći slikari insistirali su na tome da se njima povjere oslikavanje. Zadaci su povjereni: Račkom, Tišovu, Aueru, Čikošu, Crnčiću, Kovačeviću i Ivekoviću, a Bukovac je pozvan iz Praga da za 14.000 kruna izradi »Razvitak naše književnosti« za veliku čitaonicu. Teme je odabrao veliki župan Janko pl. Jelačić, a mjesta za slike odredio je Lybinski. Skulptorske radove u unutrašnjosti izveo je kipar Mila Vodsedalek, dok su Frangešu i Valdecu bila povjerena pročelja sjeverno i južno.⁷

Zgrada Sveučilišne knjižnice smještena je u centru Mažuranićeva trga s glavnom fasadom prema sjeveru, južnom prema Mihanovićevoj ulici, te dvjema sporednim prema istoku i zapadu. Položaj biblioteke zauzima značajno mjesto pri ocjenjivanju samog objekta s obzirom na specijalnu svrhu. Knjižnica je sasvim odijeljena od obližnje arhitekture, a smještena je u zelenilu.

Cijela gradnja počiva na visokom podnožju, koje ima svoj temelj od rusticiranih blokova bosiranog kamena. Podrumska okna su jednostavno plitko usječena u masu zida, zatvorena originalnim rešetkama s tipičnim secesionističkim elementima i ornamentima, koje susrećemo posvuda po objektu. U osima podrmskih okana na samom završetku sokla leže prozori prizemlja. Šesnaest pilastara uokviruje petnaest visokih prozora. Impozantni rizalit završava zabatom, a raščlanjen je sa dva para pilastara, čije kapitele sačinjavaju reljefi Roberta Frangeša: *Liečništvo*, *Bogoslovlje*, *Mudroslovlje* i *Pravoslovlje*.

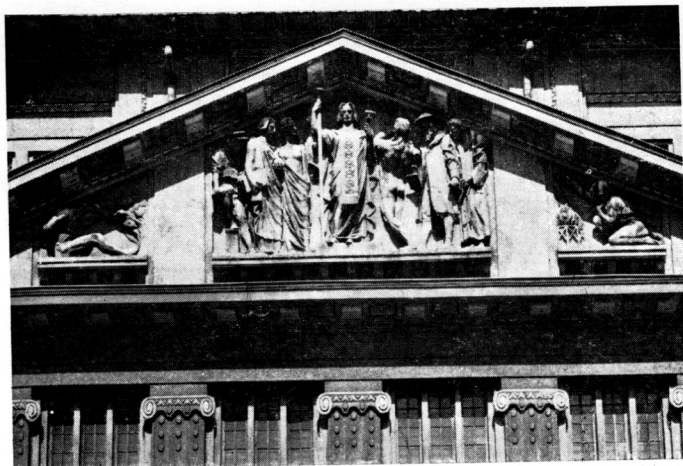
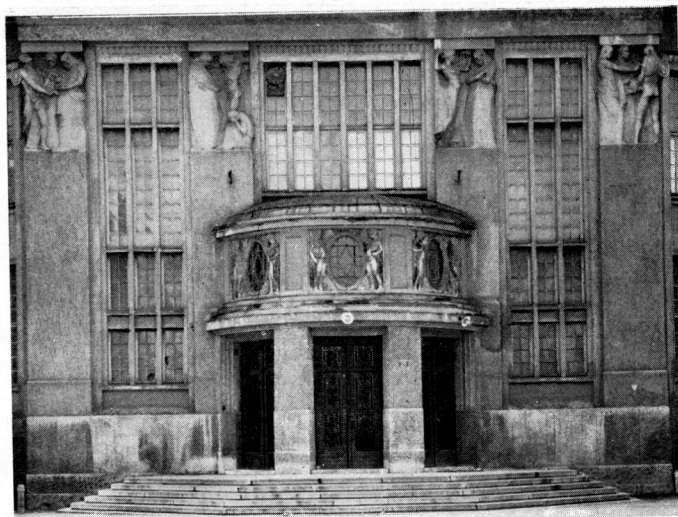
Zaobljeni izbočeni uglovi rizalita čine prijelaz prema krilima. Prizemlje i prvi kat povezani su visokim plitkim prozorskim nišama usječenim u zidnu masu. Prozori I i II kata trodjelni su i podijeljeni na osam okana.

»... hrvatsko društvo umjetnosti dužno je prema jednoj banskoj odredbi od godine 1881., da bdije nad tim, da se u koliko je moguće sve radnje podijele domaćim sinovima umjetnicima. To je i jedino pisano uporište za moralno pravo naših umjetnika.«

»Obzor« br. 251, od 10. IX 1911.

⁷ Narodne novine br. 167. od 20. VII 1912.

»Gradnja sveučilišne knjižnice«

Zidna masa između njih u pačetvorinastim udubinama male lavovske glave s nizom festona stiliziranih poput reda bisera. Kapitelnna zona pilastara, koju sačinjavaju linearne plitke volute s ornamentiranim fascijama iz kojih se spuštaju tri reda ovalnih resa, produžuje se u niz bisera na gredi natprozornika. Trabeacija s jednostavnim arhitravom i frizom ima bogato dekoriran vijenac. Njegovo je donje lice kazetirano, ukrašeno nizovima perla, ovulusa i različitih stiliziranih ornamenta u duhu secesije. Vijenac nadkriven limom prelazi u trodjelnu atiku s vrlo interesantnim dvostrukim krovištem. Između zubaca kruništa ponovo se javljaju motivi bisernih nizova. Krunište i vijenac pokriveni su limom.

Južno pročelje samim tim što je okrenuto prema jugu trebalo bi biti i glavno. Međutim centar Zagreba i cijeli kulturni život: svi veliki objekti kao kazalište i planirano sveučilište, bili su smješteni na sjever od biblioteke, stoga je i njen glavni ulaz otvoren prema sjeveru, a cijeli je objekt zamišljen kao završni potez trga. I na južnoj fasadi nalazimo naglašeni centralni dio u vidu izvučenog rizalita. Fasada je razvedena pilastrima poput sjeverne, istočne i zapadne. Jedino se u broju katovala razlikuje od sjeverne. Umjesto dva kata ovdje imamo četiri, tj. dvostruko niži stropovi su u prostorijama koje zauzimaju spremišta. Pročeljem dominira istaknuti zabatni završetak rizalita s alegorijskim prikazom *Prosvjete*, koja vodi čovjeka iz tame svjetlu.⁸

Princip adicije dijelova, princip slaganja elemenata uz element, krila uz krilo vodi Lybinskog kao tipičnog secesionistu pri komponiranju ovog objekta. Zbog toga se čine prostori, poput tih zaobljenih uglova, koji izgledaju kao nedovršeni, kao neriješeni pothvati. No kad se malo preciznije razmotri, osjetit će se svrha tih »otvorenih, nedovršenih« južnih uglova. Nastali su zato da prime među sebe južno krilo, koje se zatim preko jednog centralnog dijela povezuje sa sjevernim. Taj centralni sklop nosi u svom sjevernom dijelu u razini I kata tri staklena krova na četiri vode, a njegov južni dio izdignut je visoko nad samu građevinu i nadkriva veliku čitaonicu. Uglove tog izdignutog dijela potcrtavaju stubovi-postamenti ukrašeni girlandom i vijencem, koji podržavaju sove sa globusima. Natkriven je valovitim krovom slomljenim na četiri vode rastvorenim sa po jednim prozorom slične silhuete na svakoj strani.

Jezgru zgrade sačinjava centralni prostor koji obuhvaća *atrij*, *profesorsku* i *malu čitaonicu* na istočnoj, a sobu za *izdavanje knjiga* i *kataloga* na zapadnoj strani.

⁸ 1909. god. kuća dr F. Huth Marovska 13 ... arh. fasc. 271.
1910. god. kuća M. i K. Rein Kumičićeva 4 ... arh. fasc. 214.
1910. god. kuća J. Mihelić Palmotićeva ... arh. fasc. 322.
1910. god. projekti za objekte u Prilazu Jug.
armije 42, 44, 46

arh. fasc. 53.

1910. god. zgrada društva »Dobrotvor«
Haulikova 4 arh. fasc. 109.

1913. god. kuća L. Roller,
Mažuranićev trg 2 arh. fasc. 257.

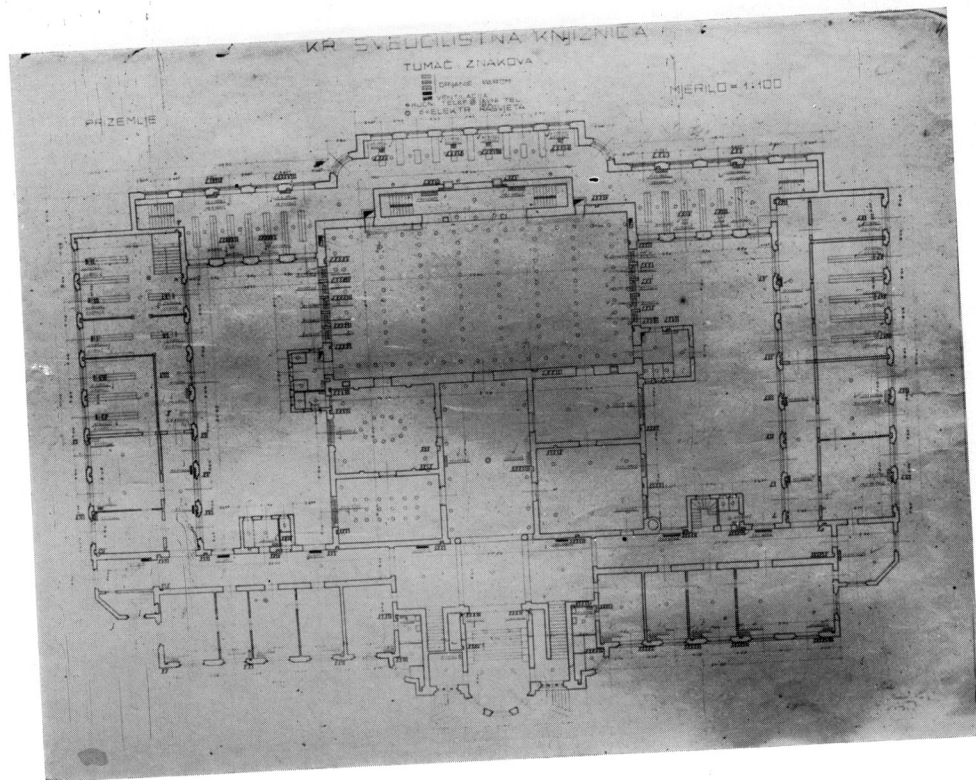
1914. god. kuća na Mažuranićevom trgou 8
... arh.

1925. god. »Kotarska oblast« Mihanovićeve 3.

1928. god. Sinagoga — Sarajevo

Osim ovih objekata izradio je još niz projekata za vile, od kojih su poznatije: vila Rein i vila Wasserthal, vila grofa Oršića u Novom, kao i mnoge objekte u ulici Zrtava Fašizma, Frankopanskoj, Marićevom prolazu, Ilici, Smičiklasovoj, Pantovčaku, Svačićevom trgu, Petrinjskoj, Mrzovićevoj, Nazorovoj.

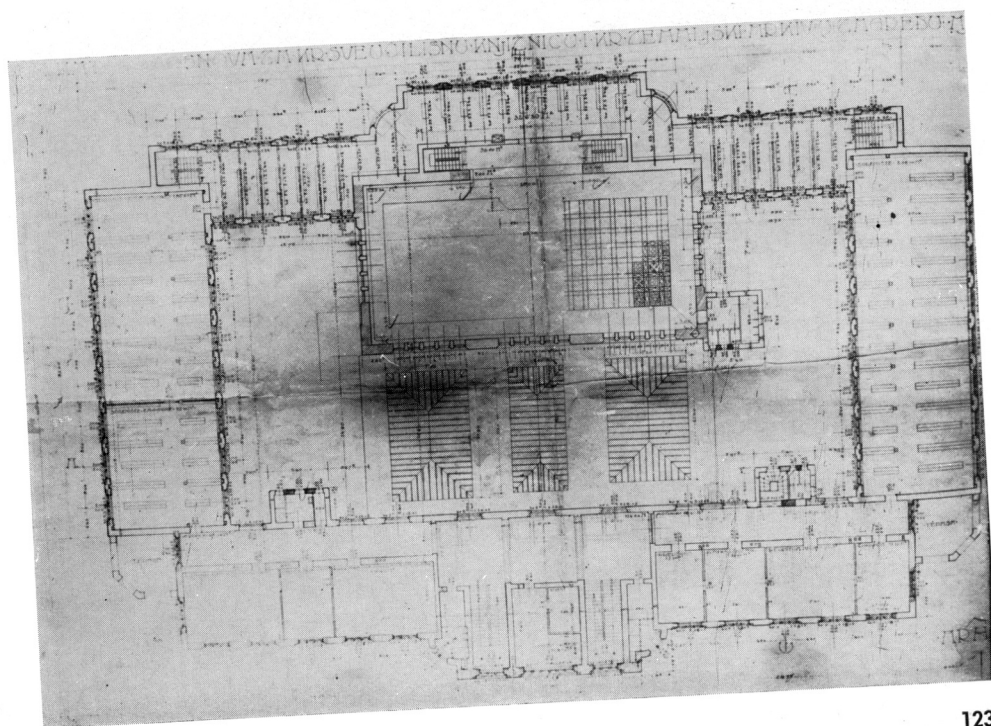
Iz atrija se ulazi u *veliku čitaonicu*, koja je kraćim stranama okrenuta u smjeru istok-zapad. Istočno i zapadno od centralnog dijela otvoreno je po jedno dvorište. Kroz ulazni trijem na sjevernoj fasadi prelazi se glavnim stepeništem u *vestibil* povezan s atrijem. Istočno i zapadno krilo sačinjavaju djelomično spremišta, a djelomično i uredske prostorije, nastavlja se na sjeveru terasama, koje na glavnoj fasadi smanjuju dojam oštro odsječnog ugla. Južno se krilo jednostavno umeće između ta tri, odnosno četiri krila i, prateći izbočinom rizalita pravu liniju, zatvara konačno jedan cjelovit prostor.

Cijelu građevinu prati iznutra hodnik za komunikacije, a stepeništa su postavljena na nekoliko mjesta tako da vežu prizemlje i I kat s podrumom.

Osim glavnog ulaza na sjevernoj fasadi postoji i jedan sporedni na istočnoj.

U prvom katu zadržan je uglavnom isti raspored, jedino čitaonica prelazi prvi kat i doseže visinu veću od same atike.

Ispravno valorizirati objekt značilo bi upustiti se u iscrpnu analizu ne samo rada Rudolfa Lybinskog već i cijelog arhitektonskog stvaralaštva tog doba kod

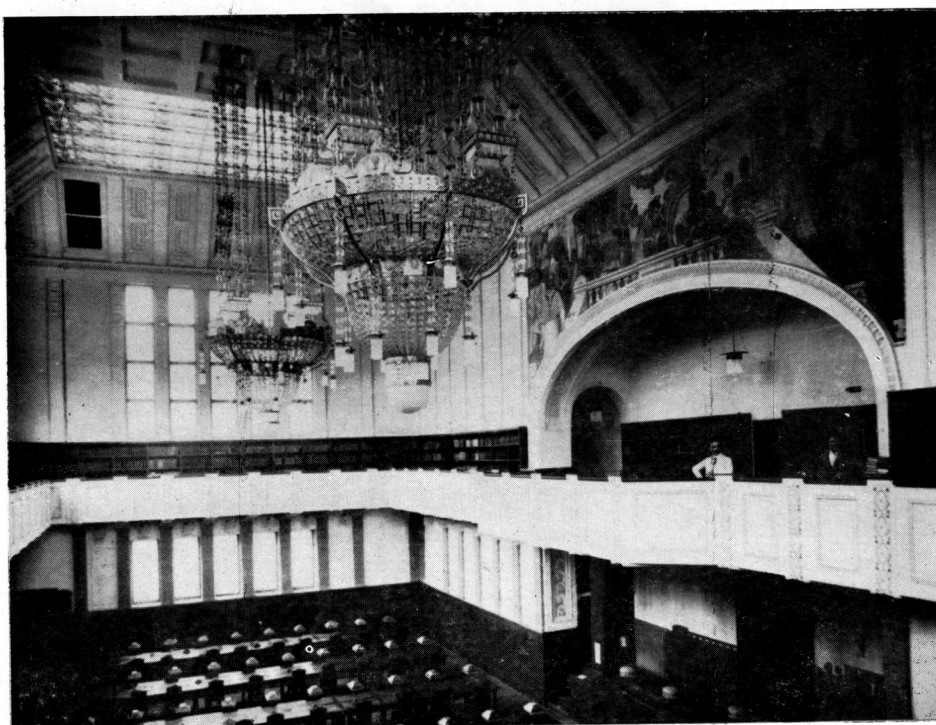
nas. Budući da to prelazi okvire i pretenzije ovog prikaza, zadržat ću se tek na nekoliko značajnih momenta.

Djelatnost arhitekta Lybinskog započinje u Zagrebu 1907. godine. Projektira mnoštvo privatnih i javnih objekata, ne samo u Zagrebu već i u Bjelovaru, Novoj Gradiški, Sarajevu, Novom itd.⁹ Gdina 1911. kad započinje gradnja Sveučilišne biblioteke svakako je najznačajnija za njegovo cjelokupno stvaralaštvo. Po svojoj monumentalnosti prelazi umnogome okvire našeg u

⁹ Platz: Die Baukunst der Neuesten Zeit, str. 277 i 561.

neku ruku provincijalnog stvaralaštva, a može se svrstati i među bolja rješenja evropske secesije. Listajući po priručnicima neće nam izmaći srodnost sa Olbrichovom Warenhaus Tietz u Düsseldorfu iz 1908 godine.¹⁰ Radi se tu u prvom redu o slično rasčlanjenoj fasadi, rasporedu prozorskih otvora, čak i o istom rasporedu okana.

¹⁰ Nažalost su svi opširniji podaci o radu arh. Lybinskog izgubljeni, a arhivski materijal dospjela sam tek dotaći, te bi na tome trebalo dulje poraditi. O njegovom radu izvan naše zemlje znamo tek iz nekoliko šturih podataka u dnevnoj štampi («SVIJET» br. 15. od 6. IV 1935.), a na zatražene fotografije iz Heidelberga nisam primila odgovor.

Ta se tendencija k vertikalnom rasčlanjivanju pilastrima može naći još i ranije kod Wagnera, koji je uveo i horizontalne pojaseve podjele fasade. Baš to ritmičko rasčlanjivanje zidnog plašta s pilastrima koji u svojoj visini presjecaju fasadu potenciraju osjećaj monumentalnosti i jednog velikog ritma, koji osjećamo kao pulsira cijelim objektom. Što se tiče same tlocrtno dispoziције, ona možda sasvim i ne odgovara svrsi, naročito danas, pedeset godina nakon nastanka. Međutim danas Sveučilišnu biblioteku promatramo kao monument, kao cijelinu izbalansiranih i odmjerenih ritmova masa i porcija, kojem su podređeni svi slikarski, dekorativni i detalji umjetnog obrta, te predstavlja naš posljednji veći i kvalitetni »Gesamtkunstwerk« u pravom smislu riječi.

U tom smislu smatrali smo, da je potrebno upozoriti na njeno značenje. Principi integracije, kako su bili shvaćani početkom našeg stoljeća došli su u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu do punog izraza. Zastupane su u njoj zaista sve likovne umjetničke vrste. Naša sredina nije u to vrijeme bila u stanju da za takvu integraciju pruži jedinstvenu secesionističku stilistiku u svim tim vrstama. Pa ipak, duh vremena osjeća se i na slikari-

jama Vlahe Bukovca, a pogotovo na skulpturama Franješa i Valdeca, tako da i interieuri dišu jedinstvenim osjećanjem prostora i dekora. Dosljedno provedena ornamentacija upotpunjuje se, kako se to dobro zapaža u vestibulu i u atriju ritmiziranjem plašta pomoću arhitektonskih elemenata i variranjem materijala, ali tako da svaki prostor čini novu i originalnu cjelinu za sebe.

Izvana, međutim, ovaj veliki »Gesamtkunstwerk« naše secesije predstavlja vanrednu igru arhitektonskih tijela, tako da ujedno plašt jedva da i primjećujemo. I tu se sada očituje umjetnost Rudolfa Lybinskog. On je znao reducirati secesionističku ornamentiku na najmanju mjeru, koncentrirati je na određena čvorišta, učiniti je, zapravo, jedva vidljivom. Osnovnu senzibilizaciju plašta povjerio je čisto arhitektonskim elementima, tj. prozorima i rizalitima. Zbog toga zidna su platna formalno nestala, a čitava masa postala laka i prozračna.

Da zgrada unatoč tome nije ništa izgubila na monumentalnosti zasluga je velikog ritma cjeline i njenog jedinstvenog obrisa. Čini se da je upravo u tome posljedna tajna dojma koji ovo veliko arhitektonsko djelo ostavlja na gledaoca.